



O'QUVCHILAR ONGIGA ERTAKLARNING IJOBIY VA PSIXOLOGIK TA'SIRI YOXUD ERTAKTERAPIYA

Kaxramonova Nazokatxon Shaxobidinovna

*Farg'ona viloyati Oltiariq tumani MMTB ga qarashli 33-maktab amaliyotchi
psixologi*

ANNOTATSIYA: *Maqolada o'quvchilar ongiga ertaklarning ijobiy va psixologik ta'siri haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *ertak, ijodiy qobiliyat, tarbiya, tahlil, idrok*

KIRISH

Ertak- o'zbek xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va eng ommaviy janrlaridan biri. Fantastik xayolot hamda badiiy to'qimalar asosiga qurilib, didaktik g'oya tashuvchi og'zaki hikoyalar ertak deb ataladi. Ertakning o'tkir maroqli syujeti, voqea rivojida favqulodda ajoyib vaziyat bolalarni maftun qiladi, undagi mard, kuchli, topqir, dovyurak, chaqqon qahramonlar, ertakning g'oyaviy yo'nalishi, unda ezgulik kuchining – yaxshilikning doimo g'alaba qilishi bolalarni o'ziga tortadi.

Ertakning pedagogik qiymati shundan iboratki, u o'quvchining milliy-ma'naviy sifatlarini shakllantirishda ma'naviy ong va xulq-atvor birligi bo'lib xizmat qiladi. Bolalar ertaklar orqali o'zligini anglash, yaxshi-yomon va adolatlilik-adolatsizlik, to'grilik-egrilik nima ekanligini o'rganib, uni hayotga tatbiq qilish, qadriyatlarni puxta o'zlashtirish, badiiy estetik didlarini shakllantirish va rivojlantirish, ijodiy qobiliyati va ong-u tafakkurini o'stirishni o'rganadi. Shuningdek, ertaklarning asrlar davomida an'anaviy tarzda o'rganilib kelinishi ushbu janrning bardavomligini va xalq og'zaki ijodi namunalarining xalq orasidagi muhim ahamiyatini ko'rsatib beradi. Ular bolalarga jamiyatni anglashga, qiyinchiliklarni yengishga o'rgatadi. Qolaversa, tinglovchi ertak



voqealariga singib ketadi va real dunyodan chetlashadi. Balki, shuning uchun ham ko'p mamlakatlarda shifoxonaga yotqizilgan bolalarga ertak o'qib beriladi. Bu og'riqli holatdan chiqishga yordam beradi. Olimlar tadqiqotlarda ertaklar bolalarning ham psixologik, ham jismoniy holatiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Bolalar ertak tinglaganda o'zaro bog'lanish gormoni oksitatsinning ko'payishi va stress gormoni kortizolning kamayishi Braziliyada o'tkazilgan tadqiqot natijalarida ma'lum bo'ldi.

Ertaklar orqali o'z-o'zini tarbiyalashda 4 ta vazifa nazarda tutiladi:

- a) Bolaning o'zida ijobiy xislatlarini taraqqiy ettirishga va o'z xulq-atvoridagi yomon tomonlardan xalos bo'lishga intilish;
- b) Bolaga o'z shaxsiga tanqidiy munosabatda bo'lishiga, o'z xulq-atvoridagi xususiyatlarini diqqat bilan va oqilona tushuna olishida, o'z kamchiliklarini yaqqol ko'rishda, o'z nuqsonlarini fahmlab olishida yordamlashish;
- c) o'z-o'zini tarbiyalash rejasini tuzishda, bola xulq-atvori hislatlarini qaysi xususiyatlarini taraqqiy ettirish, qaysisiga barham berish kerakligini aniqlash.
- d) Tarbiyachi o'quvchining o'z-o'zini tarbiyalashiga xoslangan oqilona yo'llarini aniqlashi.

Buyuk rus o'qituvchisi K.D.Ushinskiy ertaklar haqida yuksak fikrda bo'lib, u bolalar o'rtasida ertaklarning muvaffaqiyati sababini xalq amaliy san'atining soddaligi va stixiyaliligi bolalar psixologiyasining bir xil xususiyatlariga mos kelishida ko'rdi. Ma'lumki, Ushinskiyning pedagogik ideali aqliy va axloqiy-estetik rivojlanishning uyg'un kombinatsiyasi bo'lib, pedagogning qat'iy ishonchiga ko'ra, xalq ertaklari materialidan ta'limda keng foydalanilsa, bu vazifani muvaffaqiyatli hal qilish mumkin. Ertaklar tufayli bola qalbida mantiqiy fikr bilan go'zal she'riy obraz ulg'ayadi, tafakkur taraqqiyoti fantaziya, tuyg'u



rivojlanishi bilan birga boradi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quv dasturiga turli ertaklar kiritilgani bejiz emas.

Ertaklarni o'qitishda uning matni ustida ishlash asosiy o'rinlardan hisoblanib, unda tanlab o'qish, savollarga javob berish, o'quvchilarning o'zlari ertak mazmuniga oid savollar tuzib, javob berishlari, reja tuzish, qayta hikoyalash, ijodiy davom ettirish, ertakaytish, qahramonlarni grafik tasvirlash kabi ish turlaridan foydalaniladi. Bunday ertaklarda hayvonlarning odatlari tahlil qilinadi, ammo ularni kishilar xarakteriga taqqoslash tavsiya qilinmaydi. Maktab tajribasidan ma'lumki, kichik yoshdagi o'quvchilar ertakdagi hayvonlar gapirmasligini, tulki va turna bir-birinikiga mehmonga bormasligini yaxshi biladilar, ammo ertaklar dunyosini hayotiy hikoya kabi qabul qiladilar. Ertakni o'qib tahlil qilganda, barcha ishlar uning mazmunini yaxshi idrok etishga, syujet rivojini, qatnashuvchi personajlarning xatti-harakati, o'zaro munosabatlarini to'g'ri tasavvur etishga yo'naltiriladi. Bunda tanlab o'qish va qayta hikoyalashning ahamiyati katta.

Yuqoridagi tizimga mos o'quv jarayonini tashkil etish davlat ta'lim standartlariga muvofiq deb baholanib, aynan ertak janriga asoslangan mashg'ulotlar shu tartibda tashkil etilishi maqsadga muvofiq deb topilgan. Shuningdek, turli zamonaviy metodlar, xususan, ko'rgazmali qurollar, zamonaviy aspektlar asosiga qurilgan hamda o'quvchilar o'zlari tomonidan sahnalashtirilgan tarzda tashkil etilgan darslar o'z natijasini berib, bilim oluvchilar o'rtasida ushbu janrga bo'lgan munosabatni kuchaytirishi dars mashg'uloti saviyasini oshishiga sabab bo'lmoqda.

Ertaklar qiziqarli bo'libgina qolmay va o'quvchilarga ko'p foyda keltiradi:

1. Ilk savodxonlikni rivojlantirish Erta savodxonlikni rivojlantirishda hikoya qilish muhim rol o'ynaydi. U savodxonlik uchun muhim qurilish bloki sifatida ishlaydi. Ertak tinglash orqali bolalarning tasavvurlari yanada oshadi. Siz bolalarni ushbu hikoyalardagi hayoliy mamlakat yoki ajoyib olamlar bizning haqiqiy dunyomizdan qanday farq qilishi yoki bir xil bo'lishi mumkinligini muhokama qilish uchun jalb qilishingiz mumkin. Farzandlaringiz bilan bunday





muloqot orqali, bu ularga o'z fikrlarini osongina ifoda etishga yordam beradi. Muntazam ravishda hikoya qilish mashg'ulotlari bolaning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi.

2. Ijobiy muammolarni hal qilish ko'nikmalari. Bolalar hikoyalar qahramonlaridan o'rganadilar va bu ularga vaziyatni o'z hayotlari bilan bog'lashga yordam beradi. Hikoyalar bolalarga hayotdagi har qanday tashvishlar, janglar va muammolar o'rtasida qanday qilib ijobiy nuqtai nazarga ega bo'lishni ko'rsatadi. Bu ularga tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ham o'rgatadi.

3. Bolalarda chidamlilikni shakllantirish Ko'pgina oilalar va ayniqsa bolalar katta stressni boshdan kechirishlari mumkin. Bunday vaziyatda bolalar yomon narsalar hamma uchun sodir bo'lishini bilishlari kerak. Ertaklar ularga hikoyalarni qahramon g'alaba qozonadigan haqiqiy hayot muammolari bilan bog'lashda yordam berish orqali ularga hissiy chidamlilikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu hikoyalar ularga barchamiz hayotiy qiyinchiliklarni boshdan kechirayotganimizni va ular doimo tayyor bo'lishlari va hayotda muvaffaqiyatga erishishlariga ishonishlari kerakligini ko'rsatadi.

4. Madaniy savodxonlik Bolalarga ertak o'qish yoki hikoya qilish nafaqat savodxonlikni rivojlantirish uchun asos bo'libgina qolmay, balki turli madaniyatlararo qadriyatlar va xatti-harakatlarga ham e'tibor beradi.

5. Ertaklar hikoyaning asosini o'rgatadi. Ertaklar bolalarga hikoyalarni rivojlantirish, nizolarni hal qilish, qahramonlar, qahramonlar va yovuz odamlarni rivojlantirish va shunchaki ularning tasavvurini kengaytirishga o'rgatish uchun ajoyib vositadir.

Bundan tashqari, bu ularga badiiy adabiyotni badiiy bo'lmagan hikoyalardan ajratishga yordam beradi. Ko'pincha unutilsa-da, ertaklarni abadiy deb hisoblash kerak.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, ertaklarni o'qitish orqali o'quvchilarning dunyoqarashlarini shakllantirish va rivojlantirishga, ularning tabiatga muhabbatlarini oshirishga, axloqiy va ma'naviy jihatdan tarbiyalashga,



yaxshilik yomonlik ustidan, to'g'rilik egrilik ustidan doimo g'alaba qozonishga, ilmga qiziqtirishga, tovush va harflarni oson o'zlashtirishlariga, so'z ma'nolarini bilib olishlariga muvaffaq bo'lamiz. Bu esa o'quvchilarni bilimdon, zukko, to'g'riso'z va vatanparvar bo'lib yetishishlarida eng yaxshi samaradir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Afzalov M. O'zbek xalq ertaklari haqida. T.: «FAN» 1964
2. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In *Conference Proceedings* (pp. 41-43).
3. Davrenov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA XVI-XVIII ASRLARDA YAPONIYA DAVLATI TARIXINI AHAMIYATI. *Scientific progress*, 1(6).
4. Narmatov, D., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA ISPANIYA XV-XVII ASRLARDAGI TARIXI. *Scientific progress*, 1(6).